

Ekonomik Özgürlüklerin Kırgızistan Özelinde Değerlendirilmesi

Bektaş BULUT¹ ve Şamil BALCI²

Öz

Ekonomik özgürlükler, ülkeleri gösterdikleri performans bakımından gelişmiş veya az gelişmiş ülkeler olarak sınıflara ayırmaktadır. Yapılan çalışmalara göre ekonomik açıdan gelişim sağlayabilmenin en önemli yollarından birisi ekonomik özgürlüklerin artırılması yönündedir. Ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerin çoğunda rekabetçi bir piyasanın yanında özel mülkiyete ve serbest ticarete dayalı bir ekonomik sistem mevcuttur. Çok az da olsa bazı araştırmalarda ekonomik özgürlüklerin olumsuz etkisine rastlandığı görülmüştür. Genel olarak bir ülkedeki gerek refah düzeyi gerekse yaşam kalitesi, insani gelişmişliğin üst seviyelerde olması bakımından ekonomik özgürlüklerin önemi oldukça fazladır. Bu çalışmanın amacı her yıl yayınlanan ekonomik özgürlük endekslerinden yararlanılarak Kırgızistan'daki ekonomik özgürlükleri incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Özgürlük, Ekonomik Büyüme, Ekonomik Özgürlük Endeksi

Evaluation of Economic Freedoms in Kyrgyzstan

Abstract

Economic freedom classifies countries as developed or underdeveloped countries in terms of their performance. According to the studies, one of the most important ways to achieve economic development is to increase economic freedom. The most economically developed countries have an economic system based on private property and free trade, as well as competitive market. Although there are very few studies, it has been observed that economic freedom has negative effects. In general, economic freedom is very important in terms of the high level of welfare, the quality of life and human development in a country. In this context, the aim of this study is to examine economic freedom in Kyrgyzstan by using economic freedom indices published every year.

Keywords: Economic Freedom, Economic Growth, Index of Economic Freedom

Atıf İçin / Please Cite As:

Bulut, B. ve Balci, Ş. (2023). Ekonomik özgürlüklerin Kırgızistan özelinde değerlendirilmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 333-345 Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1382487>

¹ Doktora - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Anabilim Dalı, Bişkek, Kırgızistan, bektash.bulut@manas.edu.kg,

ORCID: 0009-0000-1773-7672

² Doktora - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Anabilim Dalı, Bişkek, Kırgızistan, samil.balci@manas.edu.kg,

ORCID: 0009-0004-4646-0552

Giriş

Ekonomik özgürlük dört temel esas üzerine inşa edilmiştir. Bu esaslar kişilerin tercihleri, piyasalar tarafından koordine edilen gönüllü değişim, piyasalara girebilme ve rekabet etme serbestliği ve son olarak kişilerin özel mülkiyetlerinin koruma altına alınması şeklinde sıralanmaktadır. Bireyler yasal yollardan elde ettikleri gelirlerini kanunlar yoluyla koruyabildikleri sürece özgür sayılabilmektedirler. Başka bir ifade ile ticari faaliyetlerin yürütülmesinde, başkaları ile iş birliği yaparken veya herhangi bir tercih yaparken zorbalıktan veya kanun dışı eylemlerden kendilerini koruyabildikleri sürece özgür sayılmaktadır. Bu kapsamda hükümetlere önemli görevler düşmektedir. Hükümetlerin en temel görevlerinden bir tanesi bireylerin elde ettikleri özel mülklerini başkalarının saldırılarından korumaktır. Ancak bu şekilde bir toplumdaki özgürlükten bahsedebiliriz. Gerek uygulanan politikalar gerekse kurumların şeffaf davranışları bireylerin özgür hareket etmelerinin en önemli garantisidir. Ekonomik özgürlük endeksi de bu mantıktan hareket ederek, bir ülkedeki kurumların şeffaf güvenilir olması ve uygulanan politikaların bireyleri ne derece koruduğu ve ekonomik kararların alınmasında ne derece tutarlı olduğu ile ilişkili olarak kurgulanmıştır. Bir ülkede yüksek bir ekonomik özgürlükten söz edebilmek için özel mülkiyetin güvence altında olması, herkese eşit derecede yaklaşan bir hukuk sistemi, istikrarlı bir parasal ortam ve insanların serbest bir şekilde ticaret etme hakkına sahip olmaları şarttır. Bütün bu bileşenlerin kusursuz bir şekilde uygulandığı ülkeler dünyanın ekonomik özgürlük açısından en özgür ülkeleri olarak sayılmaktadır. Bu bağlamda bir geçiş ekonomisi olan Kırgızistan'da ekonomik özgürlükler Fraser Enstitüsünün esas aldığı beş temel kriter kapsamında değerlendirilecektir.

Kavram Olarak Ekonomik Özgürlük

"Ekonomik özgürlük" terimi son yıllarda gündeme gelmiş, özellikle özgürlük ve ekonomik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu verilerle göstermeye çalışan bir ekonomik yaklaşımı ifade etmektedir. Bu ekonomik yaklaşımın temel iddiası şudur: *"Son yirmi yıl boyunca istikrarlı yüksek ekonomik özgürlük değerine sahip olmayan hiçbir ülke, yüksek gelir seviyesine ulaşmada başarılı olmamıştır."* (Gawertney, Lawson, Block, 1996:17). Fraser Enstitüsü direktörü Michael Walker ile Milton ve Rose Friedman tarafından düzenlenen bir dizi konferans ekonomik özgürlük endeksinin tanımlanıp geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Ekonomik özgürlük endeksinin tarihsel olarak başlangıcının bu sempozyumun yapıldığı yıl olduğunu söyleyebiliriz (Walker, 1996:1). Bu ekonomistleri etkileyen ve ilgili sempozyuma katkıda bulunan Milton Friedman, özgürlüğün yaşamı değerli kıldığını ve özgürlüğün politik ve sivil olduğu kadar ekonomik alanda da çok önemli yerinin olduğunu belirtmektedir. Ekonomi Nobel ödülünü alan ve bu rapora kısa bir önsöz yazan ve ekonomik özgürlük yaklaşımına teorik öncülük yapan Friedman, ekonomik büyümenin ya da yaşam seviyesinin yükselmesinin, bu gelişimin bir motoru da olan özgürlükle doğrudan ilişkisi olduğunu vurgular (Friedman, 2002:VIII-IX).

Ekonomik özgürlük yaklaşımı ekonomistlerinin, Friedman ve eşi Rose Friedman'ın yazdıkları *Kapitalizm ve Özgürlük* kitabında gündeme getirdiği bu ilişkiyi aynı zamanda akademik olarak ele aldıklarını söyleyebiliriz. Bu ekonomistlerin şikâyet ettikleri şey, gündeme getirdikleri bu ilişkinin 30 yıl gibi uzun bir süre akademik olarak ciddi olarak ele alınmamış olmasıdır. Bu bakımdan Friedmanların bu çalışması, ekonomik özgürlük yaklaşımının teorik temelini oluşturmaktadır. Friedman'ın çalıştığı Hoover Enstitüsü bu ilişki yani özgürlük ve ekonomi ilişkisini, 1985'de New Mexico, Santa Fe'de "Taxation and Liberty" adı altında ve 1987'de ise Georgia, Savannah'da "Taxation, Democracy, and Threats to Liberty" adı altında düzenlediği konferanslarla ele almıştır. Bu konferanslarda Walker ekonomik özgürlük yaklaşımını daha doğrudan temsil ederken, "Freedom House" adı verilen bir yaklaşımı savunan, Raymond Gastil ve Lindsay Wright gibi ekonomistler ise, "demokratik politik süreçlerin ve sivil özgürlüklerin özgürlük açısından daha önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ancak Block, Alvin Rabushka gibi ekonomistlerin olduğu diğer katılımcılar ise, bu yaklaşıma itiraz etmiş, politik süreçlerin ağırlığı altında ilerleyen bir özgürlük anlayışında ekonomik özgürlüklerin çarpıtılabileceğini, önemsiz kılınabileceğini iddia etmişlerdir. Bu dikkate değer farklı yorumda, ekonomik özgürlük yaklaşımı, Block ve Rabushka

çizgisinde ilerlemiş ve ekonomik özgürlüğün politik ve sivil özgürlükler karşısında ikincil önemde olamadığı, daha değersiz görülemeyeceği savunulmuştur. Bu tartışmalar ekonomik özgürlük ve sivil özgürlük indeksinin tespit edilmesine önemli katkılar sağlamıştır. İlgili kurumlar tarafından yayımlanan raporların motivasyon kaynağı bu sempozyumlar olmuştur. Vancour'da yapılan sempozyumda Rabushka; Adam Smith, Milton Friedman, Murray Rothbard çalışmalarına ve kendi empirik ve teorik analizlerinden yola çıkarak, özellikle özel mülkiyet ve hukuk kurallarının ekonomik özgürlüğün kurumsal temelini inşa ettiğine, bu temelde beş alana, vergilendirme (taxation), kamusal harcama (public spending), iş ve emek, (economic regulation of business and labour), para ve yurtdışı ticareti (foreign trade) ile ekonomik düzenlemelere bakılması gerektiğini söylemiştir. Dördüncü sempozyumda ise, James Gwartney, Walker Block ve Robert Lawson ile çalışmaya başlamış 79 ülkede uygulanan ve Zane Spindler ve Joanna Miyakke gibi isimlerin katkılarıyla ekonomik özgürlük indeksi kapsamlı olarak ortaya konulmuştur (Walker, 1996:1-4). Özellikle Rabushka'nın dikkat çektiği, devletin ekonomik büyüklüğü, hukuki sistem ve mülkiyet hakları, uluslararası ticaret serbestliği, paraya erişim ve kamu düzenlemeleri olan bu kriterleri bir sonraki bölümde ele alacağız.

Bu kriterlerin belirlenmesinde, Douglass C. North'un "Institution Economic Growth and Freedom: An Historical Freedom" adlı makalesinde belirttiği gibi kurumların ve kurumsal çevrenin önemi oldukça büyüktür. North'a göre Amerika'da İngilizlerin ve Hollandalıların kolonilerinin ekonomik olarak İspanya kolonilerinden daha başarılı olması bu kurumsallaşmayla ilgilidir. Bugün Latin Amerika ülkelerindeki ekonomik başarısızlık bu duruma dayanmaktadır. Seçimlerimizi bir şekilde belirleyen hatta sınırlandıran, oyunun nasıl oynanması gerektiğini belirleyen kimi kurallar ve normlara dayanan bu kurumlar. Tarihsel olarak taraflar arasında güven verdiği, adaletsiz görülmediği noktada, neo-klasik ekonomide vurgulanan, maksimize edici davranışlardan, en önemlisi de kandırma, çalma gibi davranışlardan uzak duracaktır (North, 1988:3-6).

Bu bağlamda North, politik kurumların, teknolojik değişimlerin de izin vermesiyle işlem maliyetlerinin düşmesinde rol oynadığını, teknolojiye bağlı üretim maliyetlerindeki düşüşle birlikte, bu durumun ekonominin gelişiminde rolü olduğunu belirtir. Bu işlem maliyetlerinin de ancak piyasa ekonomisinde ölçülebileceğini, dolayısıyla insan ilişkilerinde belirsizliği ortadan kaldıran politik kurumların varlığının önemli olduğunu düşünür. Bu kurumlar da nüfus, teknoloji, geçmişte ise avcılıktan toplayıcılığa geçiş gibi değişimlerle evrim geçirmektedir. İngiltere ve İspanya'da kurumların evrimi, karmaşık, belirsiz kimi durumlarda alınan kararların sonucu farklı değişimlerle gerçekleşmiştir. Örneğin North'a göre, İngiltere'de tüccar kesiminin güçlenmesi ve ticaretin çeşitliliği parlamento, krallık ve tüccarların birbiriyle mücadeleyle geçen denklemde gerçekleşen, entelektüel tartışmaların da etkilendiği kurumsal değişimler dinsel, politik ve ekonomik özgürlüğü koruyarak ve geliştirerek hayat buldu. İspanya'da ise, gelişmeler İngiltere'den farklı olarak özgürlüklere yol açmaktan ziyade, daha kontrollü merkezi bir monarşi yönünde gelişti. Ekonomi buna bağlı olarak zayıfladı; çünkü iktidar bu kontrolü elinde tutmak için gerekli olan askeri v.s. maliyetleri karşılamak adına, vergilerin arttırılması gibi yollara başvurdu (North, 1988:11-19).

Buraya kadar ki açıklamalarımızda, dikkat etmemiz gereken şey, ekonomik özgürlük kavramının en temelde Milton Friedman'ın çalışmasına dayanmasıdır. O yüzden bu kavramı biraz daha netleştirmek için Friedmanlar'ın eserinden bahsetmek uygun olacaktır. Friedman, başarıyı durumunda olan *Kapitalizm ve Özgürlük* kitabının hemen Giriş kısmında, kitabın amacını, ekonomik özgürlük kavramı fikrini ortaya koyacak bir şekilde şöyle dile getirir:

Ekonomik özgürlüğün bir sistemi yani siyasi özgürlüğün gerekli bir koşulu olarak, rekabetçi kapitalizmin rolü olarak belirlemiştir; bir başka deyişle, ekonomik etkinliklerin serbest piyasada faaliyet gösteren özel girişim aracılığıyla örgütlenmesi olarak tanımlamıştır. İkinci plandaki konu, kendini özgürlüğe adanmış ve ekonomik etkinlikleri düzenlemede önceliği piyasaya veren bir toplumda hükümetin oynaması gereken rol olarak ifade etmiştir." (Friedman, 2021:31). Özgürlüğün oluşabilmesi için hem toplumun hem de devletin güçlü olması gerekmektedir. Yasaları uygulayacak ve insanların kendi tercihlerini hayata geçirmeleri için hayati öneme sahip kamu hizmetlerini sunacak güçlü bir devletin olması gereklidir (Acemoğlu ve Robinson, 2022:16).

Friedman, kendisinin de belirttiği gibi, bu temel sav bireyin özgürlüğüne eşsiz önem veren, kurduğumuz devletlerin bu özgürlüğü koruması için salt bir hakem rolü görmesi gereken, özgürlüğü ortadan kaldıracak bir şekilde Frankestain'a dönüşmemesi için önlemler alan bir "liberal" öğretime dayanmaktadır. Friedman'a göre özgürlük "ender bulunan narin bir bitki" gibidir. Özgürlük karşısında en büyük tehdit ise iktidarın merkezileşmesi yani tek elde toplanmasıdır. Bu merkezileşmeyle birlikte, özgürlük için bir araç olan devlet, özgürlük için tehdit olabilmektedir. Bu nedenle Friedman, özgürlüğü korumak için devletin hedeflerinin ve etkinlik alanının sınırlanmasının, devlet gücünün dağıtılmasının, adalet ve düzeni sağlamanın ve rekabetçi piyasalarını güçlendirmenin hayati olduğunu düşünür. Güç iyilik kadar kötülük için de kullanılabilen bir şeydir. Friedman'ın vurguladığı şekilde, İyi niyetli kişilerde, sonucu hezimet olacak bir merkezileşmeye öncü durumda olabilmektedirler. Bu merkezileşme de her türlü ilerleme önünde engeldir. Tarih sahnesinde, Friedman'a göre, mimaride, sanatta, bilimde, edebiyatta, sanayide ve tarımda kısaca uygarlığın önemli alanlarında ilerlemeler merkezi bir anlayışla olmamıştır. Newton, Leibniz, Shakespeare, Einstein, Bohr, Edison, Ford gibi önemli isimlerin ufuk açıcı yaklaşımları hükümetlerin emirleriyle gerçekleşmemiştir. Bu başarılar bireysel dehanın, kuvvetle savunulan azınlık görüşlerinin, çeşitliliğe ve farklılığa izin veren bir toplumsal iklimin ürünüdür (Friedman, 2021:27-32).

İşte Friedman'a göre bu iklimin oluşmasında, siyasi özgürlüğün ön koşulu durumunda olan, ekonomik özgürlük ve bunu sağlayan rekabetçi kapitalizmdir yani bu siyasi ve ekonomik bakış açısını savunan liberalizmdir. Friedman açısından, "özgür insana özgü bir öğreti" olarak gördüğü Liberalizm, birçok yönetsel tehlikeye yol açabilecek merkezileşmenin önüne geçecek bir şekilde, "bırakınız yapsınlar" klasik liberal ilkesi doğrultusunda, devletin ekonomik rolünü azaltarak bireyin rolünü, etkinliğini genişletmeyi amaçlar (Friedman, 2021:31-32).

Bu bakımdan Friedman, yani ekonomik özgürlüğün siyasal özgürlük için bir koşul gördüğü liberalizm özellikle "bırakınız yapsınlar" klasik liberal ilkesi doğrultusunda, devletin ekonomik rolünü azaltarak bireyin rolünü, etkinliğini genişletmeye çalışmaktadır. Friedman için ekonomi alanındaki düzenlemeler, tek başına bir amaç olacak bir şekilde ve siyasi özgürlüğe giden yolda vazgeçilmez bir şekilde özgürlüğün tamamlayıcısıdır. Ekonomi, özgürlük gibi yüksek bir değer korunması yolunda özeldir. Dolayısıyla Friedman açısından, ekonomi alanında, özgürlüğü kısıtlama, örneğin hükümetlerin emeklilik için gelirin yüzde 10 gibi bir payı zorunlu olarak ayırması gibi, kişisel özgürlüğü yoksun bırakma durumu, medeni, siyasi kabul edilen dinsel özgürlükten yoksun bırakmaya benzer. Birçoklarının kabul ettiği gibi, birbirinden farklı alanlar içerisinde, bireysel özgürlüğü siyasetle, maddi zenginliği ise salt ekonomiyle ilişkilendirmeyi doğru bulmaz. Ekonomi ve siyaset arasında ilişki çok sıkdır (Friedman, 2021:32-36).

Friedman bu ilişkide, siyasi özgürlük yolunda bir araç olan ekonomik düzenlemelerin, siyasi gücü ekonomik güçten ayrıldığı durumda, siyasi özgürlüğü dengeleyerek siyasi özgürlüğün gelişimine katkı sağlayacağını belirtir. Friedman'a göre insanlar tarihsel olarak tipik olarak yaşadıkları tiranlık, kölelik ve sefalet durumlarından çıkışı, siyasi özgürlüğün ortaya çıkmasını sağlayan serbest piyasa ve kapitalizm kurumlarıyla olmuştur. Ekonomik reformlara eşlik eden siyasi reformlarda, kitlelerin refahında inanılmaz bir gelişme sağlamıştır. Ancak deneyimlediğimiz gibi, kapitalist ekonomilerde de özgürlükçü olmayan siyasi düzenlemeler görülmüştür. Dolayısıyla Friedman'ın da itiraf ettiği gibi, ekonomik özgürlükle siyasi özgürlük arasındaki ilişki tek taraflı olmaktan uzak bir şekilde karmaşıktır (Friedman, 2021:38-40).

Friedman, bu dengeyi sağlayacak düzenlemelerde, bireyin ve ailenin özgürlüğünün temel hedef olduğunu, bu özgürlüğün ise bir ahlak bilimi olarak görülmemesi gerektiğini, çünkü ahlakın bireyin kendisinin sorun edindiği bağlamda ele alacağı bir konu olduğunu belirtir. Bu noktada, Friedman, klasik liberal perspektifiyle tutarlı bir şekilde, ahlaki bireysel özgür alanı içerisinde ele alırken devlete bireyler arasında bir hakem rolü vermektedir. Bir liberal olarak liberalizmin insanları kusurlu varlıklar görmesi durumunda, devletin bu durumda en iyi şekilde kontrol etmesi önemlidir (Friedman, 2021:41, 42, 45).

Friedman bu dengede ekonominin işleyişinin iki şekilde gerçekleştiğini, birinin modern totaliter devletlerin merkezi yönlendirmesiyle, diğerinin ise piyasadaki "bireylerin gönüllü iş birliği", zorlamadan uzak, kendi rızası ile özgür bir şekilde takas ekonomisinin parçası olması şeklindedir. Friedman adına bu işleyişte merkezi planlamalar, hedefe ulaşmada bizi başarısız kılmıştır. Rızayla gerçekleşen ilişkiler ise hedeflere ulaşmamızı sağlamıştır. Bireyler toplumda mevcut iş bölümü ve uzmanlaşmanın sağladığı ürün artışına bağlı olarak, kendi yararını gözeterek zorlamadan uzak bir şekilde bu rızayı sağlar. Bu takas, hizmet sunan ve mal satın alan arasında aracılardan ortaya çıkması, takasta paranın varlığı ile gelişmiştir. Bireyler ekonomik alanda, herhangi bir takasa girmekte özgür, zorlamadan uzaktır. Bu yapı, başkasının işinin önüne geçmesine engel olmayacak bir şekilde işlemek durumundadır. Örneğin, Friedman'ın belirttiği gibi, günümüzde tekeller, bu özgürlük önünde engel oluşturan bir karakterdedir (Friedman, 2021:40-44).

Friedman'a göre siyasi özgürlük, bireylerin birbirlerine baskı uygulamaması için vardır, zor kullanma gücü, ne tür bir yapıdan kaynaklanırsa kaynaklansın bir tehdittir. Liberaller için özgürlük korunması gereken en temel değerdir ve özgürlüğün korunması için yapılacak en önemli şeylerden biri de gücün bir elde toplanmasının önüne geçmektir. Ekonominin siyasi güçle birlikteliği kaçınılmaz bir şekilde bu gücün güçlenmesini sağlayacaktır. Oysa bunun önüne geçildiğinde, ekonomik gücün siyasi gücü denetlemesi ve ona karşı muhalefet oluşturmaması gibi bir işlevi mümkün olabilecektir (Friedman, 2021:45-46).

Bu bağlamda, sosyalist sistemde özgürlüğü geliştirecek ekonominin bağımsız işleyişine izin veren kurumsal düzenleme olmamıştır; dolayısıyla bu sistemde özgürlük olmamıştır, çünkü özgürlüğü besleyen kapitalist toplumun söz konusu özellikte işleyişidir. Kapitalist toplumda özgürlük, komünist bir kişinin komünizmi övme özgürlüğüne de izin verir. Dolayısıyla kapitalist sistemin korunması ve güçlenmesi, siyahiler, yahudiler ve yabancı uyruklu azınlıklar için bir kazanımdır. Friedman'a göre kapitalizmin etkili işleminin diğer bir önemli kazanımında, anlaşma konusunda çatışma çıkarabilecek gerekli kimi sorunları azaltmasıdır. Mutlak bir özgürlük elbette mümkün değildir. Özgürlüklerimiz yer yer çatışabilecektir. İşte bu durumda ölçüt, Friedman'ın alıntılıdığı Yüksek Mahkeme'nin şu ifadesinde yatar: "benim yumruğumu hareket ettirme özgürlüğüm, senin çenenin yakınlığıyla sınırlanmalıdır." Yani özgürlüğün bana zarar vermemesi gerekir. Bir hakem olarak devlete, bu sınırlamayı güvence altına alması için ihtiyaç duyulur. Özgürlük konusunda, ekonomik alanda en sorunlu mesele, birleşme özgürlüğü ile rekabet özgürlüğü arasında çatışmadır. Bu çatışma özellikle, tarafların istediklerini yapma özgürlüklerinin rakiplerini piyasa dışında tutabilecek türde yöntemlerle hareket edebilmelerine izin verilmesi ve bunun engellenmesi arasında yaşanabilmektedir. Devlet'in bu bakımdan rolü, gönüllü gerçekleşen bir örgütlenme olan ekonomik etkinliği, yasa ve düzen ile bireylerin birbirlerine karşı zor kullanmalarını sınırlamaktır. Devlet, piyasanın tek başına yapamayacağı bir şekilde, "oyunun kurallarını belirlemek, hakemlik yapmak ve kuralları uygulamak" için vardır (Friedman, 2021:49-52, 60, 62). Devlet oyunun kurallarını düzenleyecek, anlaşmazlıklarda hakemlik yapacak, rekabeti geliştirecek, tekelleri engelleyecek, sorumluluğu olmayan çocuk veya zihin engelli bir bireyin korunması gibi aileye destek verecektir.

Friedman bu gibi konuları piyasanın tek başına yapamayacağı ve istemese de devletin yer yer hoşnut olunmasa da paternalist bir şekilde karar vericiliğini zorunlu olacağını belirtir. Örneğin çocuklar ve zihin engelliler özgür olmadıkları için sorumlulukları yoktur, dolayısıyla ister istemez onlar adına karar vermek gerekmektedir (Friedman, 2021: 68; Friedman, 2002.). Özellikle zihin engelli birinin bakımının, devlet aracılığıyla düzenlenmesi hepimiz için yararlıdır. Friedman, başkaları için bu tür karar vermelerde, sınırlarımızı belirleyecek bir formül olmasa bile, kusurlu ve önyargılı insanın, özgür tartışma ve deneme-yanılma ile ulaştığı fikir birliğine inanmak zorunda olduğumuzu belirtir (Friedman, 2021:69-70).

Friedman Amerika örneğinde, devletin bu türde müdahalelerde bulunduğu, ama haklı bulmadığı etkinlik alanlarını şöyle sıralar: tarım destek fiyatları, petrol ithalat, şeker kotaları, kira kontrolü, yasal azami asgari ücret, sanayi üzerinde ayrıntılı düzenlemeler, radyo ve televizyon üzerindeki kontroller ve sansürler, kimi sosyal güvenlik programları, girişimlerin ve mesleklerin

ruhsat sahibi olanlarca yapılması, kamu toplu konut yapımı, erkeklerin barış zamanında askerlik yapmaları, ulusal parklar, posta taşımacılığı üzerindeki yasaklardır (Friedman, 2021:71-73).

Ekonomik Özgürlüğün Ölçülmesi

Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW) bir ülkedeki siyasi otorite tarafından kurumlar aracılığı ile geliştirilen politikaların ekonomik özgürlükler ile uyum sağlayıp sağlamadığını ölçen bir endekstir (Gwartney ve diğerleri 2021: 3). “Ekonomik özgürlük” terimi son yıllarda gündeme gelmiş, özellikle özgürlük ve ekonomik arasında doğrudan bir ilişki olduğunu verilerle göstermeye çalışan bir ekonomik yaklaşımı ifade etmektedir. Bu ekonomik yaklaşımın temel iddiası şudur: “*Son yirmi yıl boyunca İstikrarlı yüksek ekonomik özgürlük değerine sahip olmayan hiçbir ülke, yüksek bir gelir seviyesine ulaşmada başarılı olmamıştır.*” (Gawertney, Lawson, Block, 1996:17). Bu iddia iki araştırma kuruluşu, “Fraser Enstitüsü ve Heritage Foundation-Wall Stret Journal çatısı altında ülke verileriyle gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu iki kuruluş kabul ettikleri kimi özgürlük indekslerine göre, her yıl hangi ülkenin kaçınıcı sırada olduğunu gösteren raporlar ve listeler hazırlamaktadır. Fraser Enstitüsü bu konuda, ilk raporunu tarihsel olarak 1975’e kadar geri götürülecek bir şekilde, 1984’de bir sempozyum gerçekleştirmiş ve bu sempozyumun metinlerini 1988’de, Michael A. Walker’ın editörlüğünü yaptığı *Freedom, Democracy and Economical Welfare* adıyla yayımlamıştır.

Bu kapsamda Endeks üç temel metodolojik ilkeye dayanmaktadır. Bunlardan birincisi nesnel veri kaynaklarıdır. Anketler ve bazı değer yargılarını ifade eden veriler mümkün olduğunca en az düzeyde kullanılmaktadır. İkinci olarak kullanılan veriler genel olarak IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ekonomik Formu gibi güvenilir kuruluşlardan elde edilen verilerdir. Direk olarak herhangi bir ülkenin kurumundan elde edilen veriler kullanılmamaktadır. Üçüncü ve en önemli ilke ise, veriler kullanılırken tamamen şeffaflık göz önünde bulundurulmaktadır. Raporlardaki endeks puanlamaları tamamen güvenilir bir metodoloji kullanılarak oluşturulmaktadır. (Gwartney vd., 2021:3). Endeks ülkelerin birkaç yıllık zaman dilimi içindeki değişikliklerini analiz etme imkânı tanımaktadır. Ayrıca elde edilen endeks puanlamaları ile ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekli olan siyasi, kültürel, tarihi ve diğer faktörlerin etkisini analiz etme konusunda önemli bir referans oluşturmaktadır.

Ekonomik Özgürlüklerin Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi

Bazı sosyalist ve eski sosyalist ülkeler ile savaş ve yozlaşmadan mağdur birçok üçüncü dünya ülkesi hariç, iktisadi büyüme dünya genelinde bir norm haline gelmiştir. Son 50 yılda kişi başına düşen reel gelir neredeyse 3 katına çıkmıştır (Kasper, 2007:1). Adam SMİTH’den bu yana iktisatçılar ekonominin gelişmesini serbest bir şekilde ticaret yapmaya, mülkiyet haklarının güvence altına alınmasına, rekabet edebilme ve kaynakları tedarik etme özgürlüğüne bağlamışlardır (Durgun, 2022:65). Literatürde ekonomik özgürlüklerin büyümeye olan etkisi genel olarak pozitif yönde olmaktadır. 1996 ve 2022 yılları arasında akademik dergilerde yayınlanan 721 makalenin %50,6’sı ekonomik özgürlüklerin refah, insan hakları ve sosyal kalkınmaya olumlu yönde etkisinin olduğu, bu çalışmalardan sadece %4,6 sının yoksulluk, çatışma ve yaşam kalitesinin düşmesi yönünde olumsuz yönde etkisinin olduğu, %44,8 inin ise olumlu veya olumsuz yönde etkisinin olduğuna dair net bir ilişkinin bulunamadığı yönündedir. Bu çalışmaların üçte ikisi ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyle, %72,5 inin gelir ve üretkenlik artışıyla, %62,9 u ise girişimciliği artmasıyla ilgili pozitif ilişkili olduğu yönündedir (Lawson, 2022:6).

Adam Smith, David Ricardo, Ludwig Von Mises, Fa Hayek, Milton Friedman gibi bilim adamları serbest ticarete, özel mülkiyete ve rekabetçi piyasalara dayalı ekonomik sistemlerde gerek refah seviyesinin gerekse insani gelişmişliğin daha fazla olduğunu savunmuşlardır. Buna karşın Karl Maks, JM Keynes, Abba Lerner ve Joseph Stiglitz gibi bilim adamları ise ekonomik özgürlüklerin kötü veya en azından ideal olmayan sonuçlar doğurduğu görüşünü savunmuşlardır (Lawson, 2022:4). Özellikle küreselleşme ile beraber ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki hem teorik hem de ampirik çalışmalarda daha fazla yer almıştır. Değişik yöntemlerle farklı sonuçların ortaya çıktığı bu ilişki her dönemde güncelliğini korumuştur. Bazı araştırmacılara göre ekonomik özgürlüklerin daha fazla yatırıma, daha fazla büyümeye ve daha

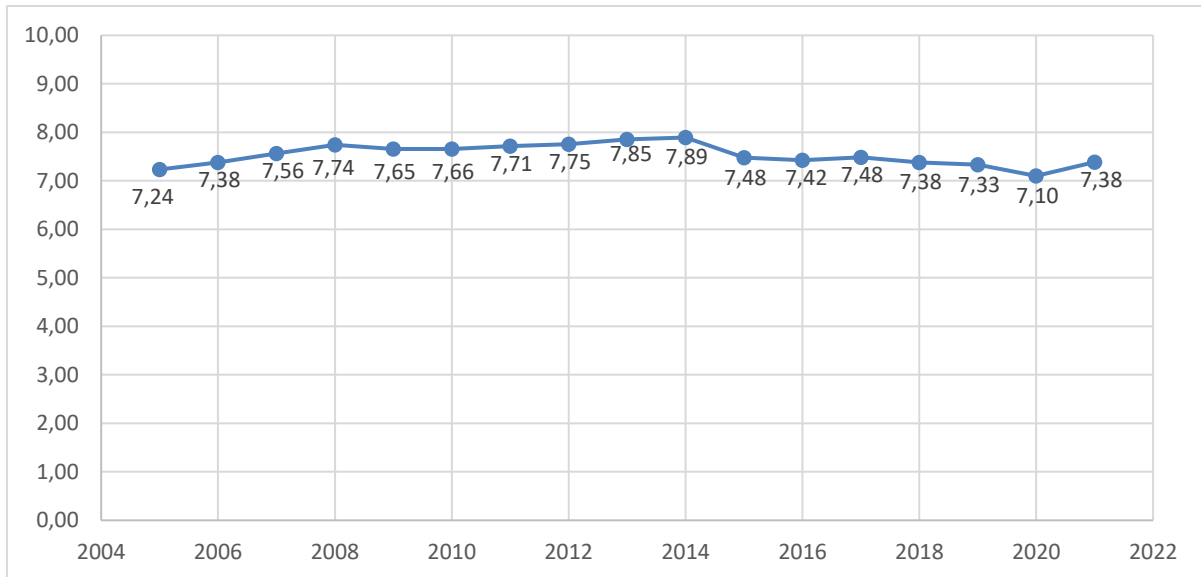
fazla refaha yol açtığı görüşü hâkim olsa da, bazı araştırmacılara göre ekonomik özgürlükler yolsuzlukların artmasına neden olmaktadır.

Kırgızistan'da Ekonomik Özgürlük Endeksi

Kırgızistan bağımsızlığın ilk yıllarında gerçekleştirdiği geniş kapsamlı reform hareketleri ile planlı ekonomiden piyasa ekonomisine hızlı bir geçiş yapmıştır. Ülkenin yeni siyasal sisteminin Cumhuriyet olarak belirlenmesinin ardından gerekli anayasal düzenlemeler yapılmış, Kırgızistan SSC Konseyinin yaptığı seçimde Askar AKAEV 179 milletvekilinin oyunu alarak ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Özellikle ekonomi alanında makro düzeyde yapılan reformlar piyasa ekonomisine uyum sağlanması bakımından büyük önem arz etmiştir (Abdibaitova, 2011:18). Aralık 1998'de Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üyelik bu reformlardan biridir. Yapılan reformlar ve ekonomideki iyimser hava sayesinde 1998' de yaşanan bölgesel mali kriz bile GSYİH'daki artışın önüne geçememiştir. Nitekim bağımsızlıktan sonra ilk Devlet Başkanı olan Askar AKAEV özellikle ilk döneminde yaptığı reformlar ve demokrat kişiliğiyle ülkenin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Ancak bu reformlar gerçekleştirilirken diğer taraftan devletin inşası büyük oranda ihmal edilmiştir (Lee-Jones, 2021:11). Buna bağlı olarak insanlar yolsuzluk, kayırmacılık ve gayri resmi ilişkilere yöneldi. Nitekim ikinci döneminde izlediği yanlış politikalar Kırgızistan'ın geleceği açısından faydalı sonuçlar doğurmamıştır. Giderek demokratik yönetim anlayışından uzaklaşan ülkede zamanla otoriter bir yönetim hâkim olmaya başlamıştır (Talanta, 2022).

Geçiş dönemindeki reformcu yönetim anlayışından uzaklaşma, ülke yöneticilerinin önemli kamu kurumlarına yakın akrabalarını yerleştirilmesi, yolsuzlukların giderek artması, siyasi ve ekonomik krizlerin baş göstermesi, dış politikadaki başarısızlıklar, artan dış borç ve kuzey ile güney arasında artan iktidar savaşı 12 yıllık ülke yönetimini elinde bulunduran Askar AKAEV iktidarının geleceğini zora sokmuştur. Nitekim 2005 yılında gerçekleştirilen halk ayaklanmaları sonucu Askar AKAEV görevi bırakmıştır. İlerleyen yıllarda da benzer sorunların tekrar etmesi ülkede ekonomik ve siyasi problemlerin giderek artmasına neden olmuştur. Özellikle yaşanan siyasi krizler ülkenin ekonomik özgürlükler performansını önemli ölçüde etkilemiştir. Çalışmanın bu bölümünde özellikle bu siyasi krizler özelinde ülkenin ekonomik özgürlükler performansını Fraser Enstitüsü tarafından belirlen beş kriter kapsamında değerlendirilecektir.

Grafik 1. Devletin Ekonomik Büyüklüğü

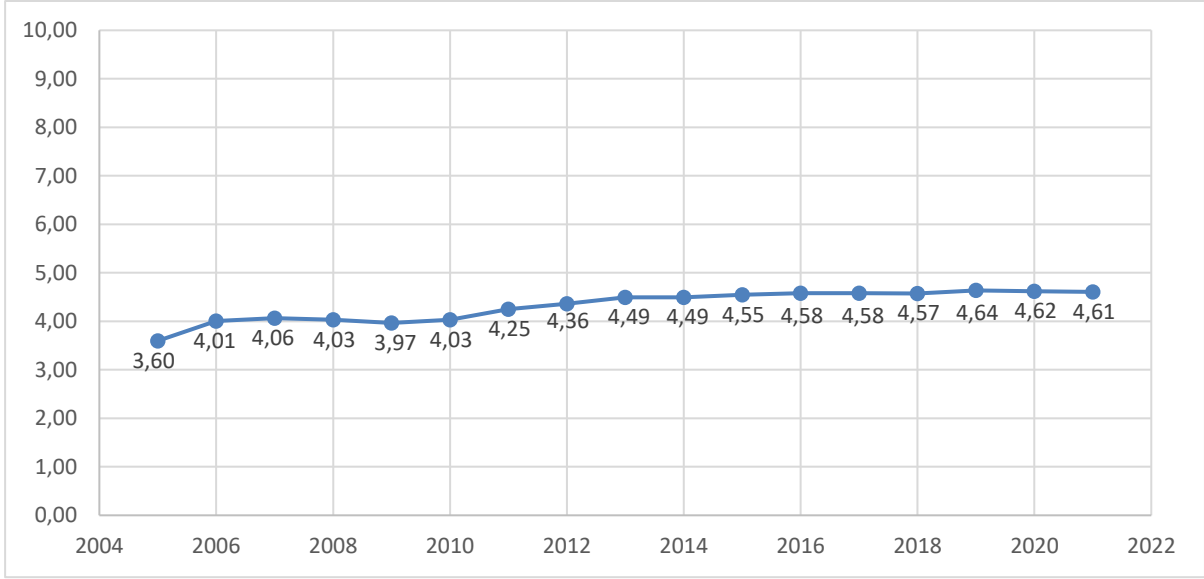

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Kaynak dağılımının iki temel mekanizması mevcuttur. Bunlardan en yaygın olanı piyasa ekonomisi diğeri ise merkezi ekonomidir. Ekonomistler uzun yıllar hangi mekanizmanın daha etkin olduğu konusunda birçok çalışma yapmışlardır. Bazı ekonomistlere göre merkezi yapıya sahip olan ekonomilerde kaynak dağılımı daha etkin olarak kabul edilmekte iken çoğunluk piyasa ekonomisinin

daha etkin olduğunu savunmaktadır. Kapitalizm mi yoksa Sosyalizm mi tartışması ileriki yıllarda daha çok tartışma konusu olacaktır. Burada önemli olan ekonomi politik sistemin savunması gereken hedeflerin ne olacağını belirlemesidir. Belirlenen hedefler doğrultusunda hangi araçlar ile ilerlenmesi gerektiği tespit edilmelidir (Otteson, 2023:3). Devlet harcamaları, vergilendirme ve devletin kontrolündeki işletmelerin büyüklüğü arttıkça, devletin karar alma süreci bireysel tercihlerin yerini alacaktır. Böylece ekonomik özgürlüklerde giderek azalacaktır (Gwartney ve diğerleri 2022: 5). Bu kapsamda Kırgızistan 2005 yılında 6.51 skor ile dünya sıralamasında 53. sırada yer alırken 2014 yılında 29 uncu sıraya kadar yükselmiştir. En son yayınlanan rapora göre 44'üncü sıraya kadar gerilemiştir.

Grafik 2. Hukuk Sistemi ve Mülkiyet Hakları

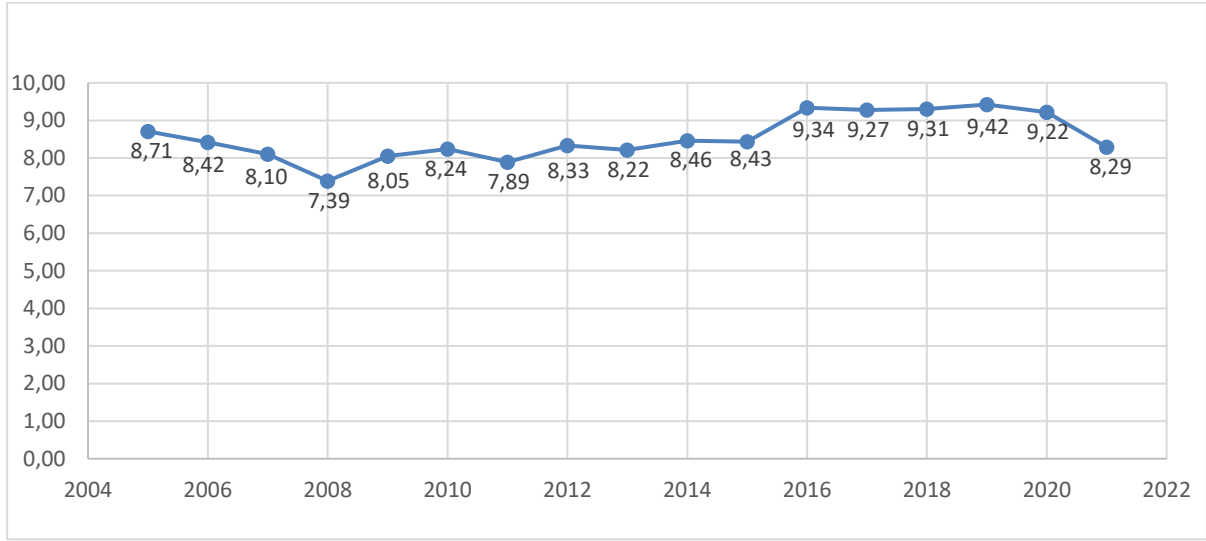

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Hukukun üstünlüğü ifadesi geniş ve kapsamlı bir tanıma sahiptir. Bazı Batılı düşünürler tarafından modası geçmiş bir ifade olarak tanımlansa da son elli yılda zihinleri tamamen fethetmiş bir fikri ifade etmektedir (Leoni, 2020:75). Bir hukuk devletinin en temel özelliklerinden birisi kuvvetler ayrılığı ilkesinin işlerliğidir. Yasamayı ve yürütmeyi oluşturan kurumlar hukuk kaynaklarını oluştururken, uygularken veya kabul ederken hukuk kurallarının sınırları içerisinde kalmak zorundadırlar (Bayraktar, 2021:7). Demokrasinin olduğu her yerde düzgün işleyen bir kuvvetler ayrılığı ve güçlü bir hukuk sistemi olmak zorundadır. Özellikle yargının göz ardı etmemesi gereken adil yargılama, eşitlik, insan hakları ve kanun dışına çıkamamak gibi yükümlülükleri vardır. Aksi takdirde ne bir güven ortamından bahsedebiliriz nede herhangi bir özgürlükten bahsedebiliriz.

Mülkiyet hakkı sağladığı asgari koruma alanı ile bireyi devletin ve başka bireylerin müdahalesinden korumak gibi bir amacı vardır (Tiryaki, 2008:83). Bu bakımdan bireylerin elde ettikleri mülkiyetlerin korunması hem hukukun üstünlüğü hem de ekonomik özgürlükler açısından büyük öneme sahiptir. Burada devlete önemli görevler düşmektedir. Eğer bireyler kendilerini güvende hissetmiyorlarsa, elde ettikleri mülkiyetler güvence altına alınmamışsa veya yargı bağımsız değilse ekonomik özgürlüklerde bunlara bağlı olarak azalacaktır (Gwartney vd., 2022: 5). Hukuk sistemi ve mülkiyet hakları skorunda ise 2005 yılında 3.60 skor ile 115 inci sırada yer alırken sadece 2019 yılında 4.64 skor ile 96'ıncı sıraya yükselmiştir. Söz konusu 2005 ile 2022 yılları arasından bu alanda iyi bir performans sergilediği söylenemez.

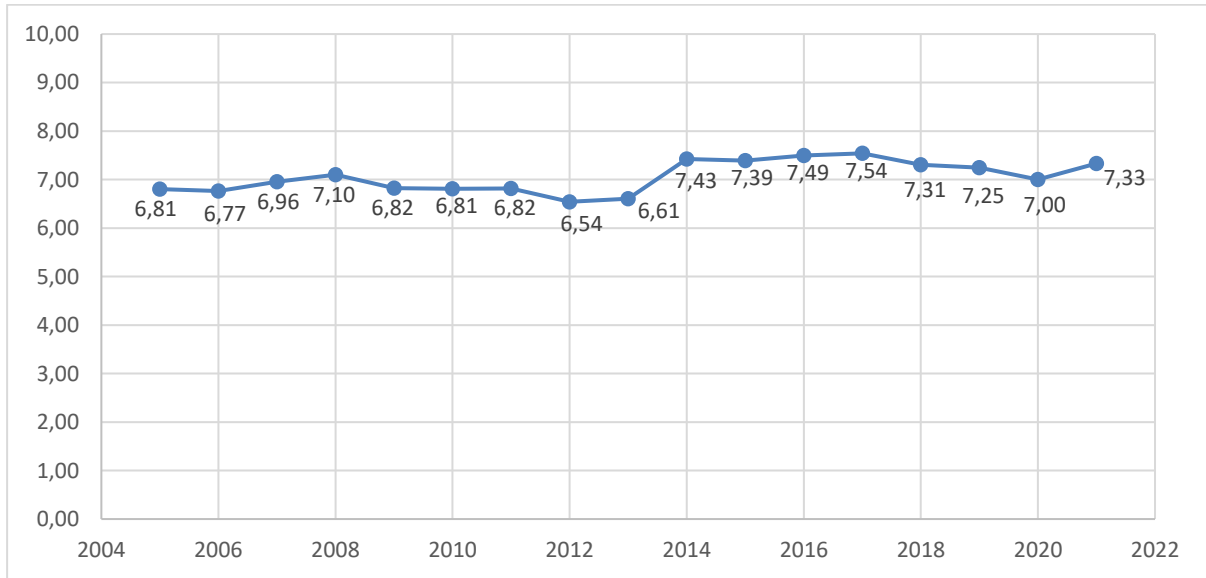
Grafik 3. Sağlam Paraya Erişim

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Enflasyon kişilerin elde ettikleri kazançların değerinin korunması bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla bireylerin elde ettikleri mülklerinin korunması bakımından sağlam bir paraya ihtiyaç vardır. Enflasyonun sürekli değiştiği veya yüksek enflasyona sahip bir ekonomide insanlar geleceğe yönelik planlar yapma konusunda kararsız kalacaklardır. Buda ekonomik özgürlüklerin azalmasına neden olacaktır (Gwartney ve diğerleri 2022: 5). 2005 yılında 8.71 skor ile 57. sırada yer alan Kırgızistan her geçen yıl gerileyerek 2011 yılında 93'üncü sıraya kadar gerilemiştir. Daha sonra yükselişe geçerek en iyi olduğu 2019 yılında 9.42 lik skorla 42 inci sıraya kadar yükselmiştir.

Grafik 4. Uluslararası Ticaret Serbestisi

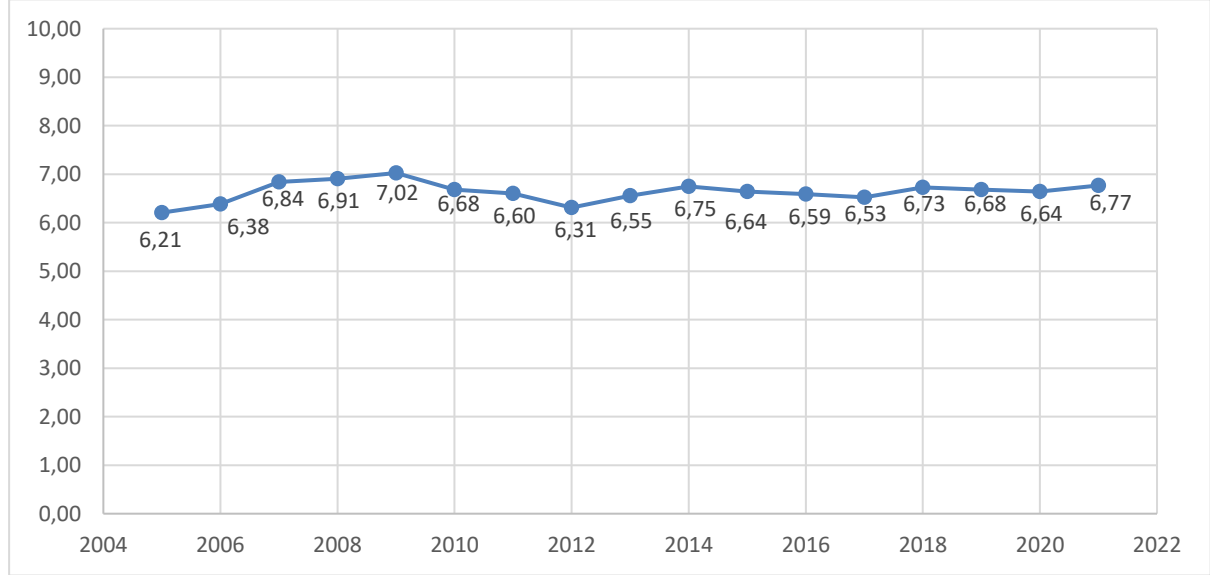

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Küreselleşmeyi savunan görüş, ülkelerin uluslararası ticaret hacmini genişletmek ve yabancı yatırımları artırmak amacıyla politikalarını ve kurumlarını nasıl değiştirmek zorunda oldukları ile ilgili söylemlerde bulunurlar (Rodrik, 2019:237). Bu düşünce tarzı amaçlarla araçları karıştırmaktadır. Oysaki küreselleşmenin amacı refaha, istikrara, özgürlüğe ve daha kaliteli bir yaşama ulaşmanın aracı olmalıdır. Ekonomik özgürlüklerin özünde değişim dolayısıyla satma, satın alma, sözleşme yapma gibi ekonomik faaliyetler vardır. Hükümetler tarafından uluslararası

ticarete getirilen kısıtlamalar ekonomik özgürlüklerin azalmasına neden olan en önemli unsurlardır (Gwartney vd., 2022: 5). Uluslararası ticaret serbestisi skorunda Kırgızistan verilerin düzenli olarak yayınlandığı 2005 yılında 6.81'lik skor ile 80. sırada yer alırken 2013 yılında 6.61'lik skor ile 109. sıraya kadar gerilemiştir. Sonraki yıllarda kısmen yükselişe geçerken en bu skor kapsamında en iyi olduğu sıralama 7.33' lük skor ile 2021 yılıdır.

Grafik 5. Kamu Düzenlemeleri

Kaynak: Fraser Enstitüsü Yıllara Göre Ekonomik Özgürlük Puanı-Dünya Sıralaması <https://www.fraserinstitute.org>, 25.10.2023

Uluslararası ticarete getirilen kısıtlamalar dışında yurt içinde de ticari faaliyetlere getirilen kısıtlamalar ekonomik özgürlükleri azaltmaktadır. Kredi kısıtlamaları, çalışma hakkını sınırlayan kararlar veya ticareti olumsuz etkileyen düzenlemelerde ekonomik özgürlükleri azaltmaktadır (Gwartney vd., 2022:5). Kamu düzenlemeleri kapsamında 2005 yılında 6.21 lik skor ile 83'üncü sırada yer alan Kırgızistan sonraki yıllarda sürekli inişli çıkışlı bir performans sergilemiştir. 2021 yılı verilerine göre 6.77'lik skor ile 66. sıraya kadar yükselmiştir

Ekonomik özgürlükler kapsamında Kırgızistan için veriler 2005 yılından itibaren düzenli olarak yayınlanmaya başlanmıştır. 2005 yılında 6.51'lik skorla 141 ülke içerisinde 77. sırada yer almıştır. Sonraki yıllarda genel olarak düşüş gösteren bir performans sergilemiştir. En yüksek performans gösterdiği 2016 yılında ise 162 ülke içerisinde 7.09 skorla 68. sıraya kadar yükselmiştir. Ekonomik özgürlüklerin alt bileşenleri kapsamında değerlendirildiği zaman genel olarak 2010 ile 2015 yılları arasında bir gerileme söz konusudur. Bunun en önemli sebepleri arasında 2010 yılında yaşanan siyasi kriz ve ülkedeki karışıklıklar nedeniyle birçok girişimcinin ülkeden göç ederek özellikle Rus kökenli vatandaşların yatırımlarını başka ülkelere taşıması, özel mülkiyetlerin bu olaylardan büyük zarar görmesi, bölge ülkeleri ile aksayan uluslararası ticaret gibi sebepler gösterilebilir

Sonuç

Ekonomik olarak özgür olan bir toplumda devletin en önemli görevlerinden biri bireylerin elde ettikleri kazanımlarını korumaktır. Ekonomik özgürlük endeksi ise ülkenin kurumlarının ve politikalarının bireylerin kendi ekonomik kararlarını verme özgürlüğüyle ne derece tutarlı olduğunu ölçmek için tasarlanmıştır. Bu ölçüm yapılırken beş temel kriter ve bu kriterlerin alt bileşenleri esas alınmaktadır. Devletin ekonomik büyüklüğü, hukuk sistemi ve yargı bağımsızlığı, uluslararası ticaret serbestisi, sağlam paraya erişim ve kamu düzenlemeleri ekonomik özgürlük endeksinin hesaplanmasında kullanılan kriterlerdir. 1986-1994 yılları arasında Fraser Enstitüsü yöneticileri tarafından düzenlenmeye başlanan konferanslar ilerleyen yıllarda ekonomik özgürlük endeksinin hesaplanmasının temelini oluşturmuştur. Bu hesaplama yapılırken her bir kriter için 0 ile 10 arasında bir değer verilir. Verilen değere göre ülkeler bir sıralamaya konulur.

Son yıllarda yapılan araştırmalarda ekonomik özgürlük ve siyasi özgürlükler arasında güçlü bir ilişki olduğu görüşü hakimdir. Ekonomik özgürlüklerin siyasi özgürlükleri, siyasi özgürlüklerin ise ekonomik özgürlükleri beslediği görüşü oldukça yaygındır. Bu çalışmada Kırgızistan'daki ekonomik özgürlüklerin Fraser Enstitüsü verileri kapsamında beş temel kriter göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren sık sık siyasi krizlerle karşı karşıya kalan Kırgızistan ekonomik özgürlük sıralamasında geriye düşmektedir. Bu siyasi krizler ülkenin ekonomik özgürlük skorunu düşürerek ülke imajına büyük zararlar vermektedir. 2010 yılına kadar sürekli artış gösteren ülkenin ekonomik özgürlük endeksi 2010 yılından itibaren önemli düşüşler göstermektedir.

Siyasi istikrarın sağlanması başta ekonomi olmak üzere diğer alanlarda da ülke imajına olumlu katkılar sağlayacaktır. Bu kapsamda Ülkedeki ekonomik özgürlüklerin gelişmesi bakımından en başta hukukun üstünlüğü ilkesinin tüm bileşenleri ile beraber geliştirilmesi gerekmektedir. Bu hem yabancı yatırımcılar hem de iç piyasadaki girişimcilerin daha rahat faaliyet göstermesi bakımından önemlidir. Diğer önemli hususlar ise uluslararası ticareti olumsuz yönde etkileyen düzenlemelerin kaldırılmasıdır. Gerek ticaret kazanımlarının artması gerekse vatandaşların elde ettikleri mülkiyetlerin değerini kaybetmemesi için sağlam bir paraya ihtiyaç vardır. Yüksek ve değişken bir enflasyon bireylerin geleceğe yönelik plan yapmalarını engellemektedir. Hükümetin uygulayacağı güvenilir bir enflasyon politikası ülkedeki ekonomik özgürlük skorlarını yükseltecektir.

Etik Beyan

"Ekonomik Özgürlüklerin Kırgızistan Özelinde Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Abdibaitova, B. (2011). Özgür Kırgızistan 20 Yaşında. *21. Yüzyıl Dergisi*, 35, 18-25.
- Acemoğlu, D ve Robinson J. (2022). Dar Koridor Devletler, Toplular ve Özgürlüğün Geleceği (Çev: Y. Taşkın). İstanbul: Doğan Kitap.
- Bayraktar, K. ve Üstünlüğü, H. (2021). Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Gwartney, J. ve Lawson, R. A. & Block, W., (1996). Economic freedom of the world:1975-1995.
- Durgun, N. Y. (2022). *The Effect Of Economic Freedom On The Realization Of Economic Growth And An Assessment Specific To Turkey*. Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business & Economics Journal.
- Friedman, M. (2002). Capitalism and Freedom: Fortieth Anniversary Edition.
- Friedman, M. (2021), Kapitalizm ve Özgürlük, (Çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu), Ankara: Serbest Kitapevi.
- Gwartney, J., Lawson, R., Hall, J., Murphy, R., Djankov, S. ve McMahon, F. (2022). Economic freedom of the world: 2022 annual report. *Fraser Institute*.
- Gwartney, R. L. (2023). *Economic Freedom of the World 2023 Annual Report*. Vancouver, B.C.: Fraser Institute.
- Kasper, W. (2007), Ekonomik Özgürlük ve Gelişme, (Çev. Bahadır Akın), Ankara: Liberte Yayınları.
- Lawson, R. (2022). *Economic Freedom in The Literature What Is It Good (Bad) For?* Fraser Institute. Economic Freedom of the World: 2022 Annual Report.
- Gwartney, J., Lawson, R., Hall, J. ve Murphy, R. (2021). Economic Freedom of the World-2021 Annual Report. *Institute of Economic Affairs Monographs, Forthcoming*.
- Lee-Jones, K. (2021). Overview of corruption and anti-corruption in Central Asia: Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan.
- Leoni, B. (2020). Özgürlük ve Hukuk, (Çev. Mustafa Erdoğan), Ankara: Hukuk Yayınları.

- North, D. (1988). Freedom Democracy And Economic Welfare. *Proceedings Of An International Symposium* (s. 3-4). Napa Valley, Calif.: Fraser Institute.
- Otteson, J. R. (2023). An Introduction to Socialism vs. Capitalism. *Economic Freedom of the World 2023 Annual Report*. Fraser Institute.
- Rodrik, D. (2019), *Daha Adil, Daha Makul Bir Küresel Ekonomi Mümkün mü?* (Çev. Akın Emre Pilgir ve Mahmut Tekçe), İstanbul: Domingo, Bkz Yayıncılık
- Talant, B. (2022). *Freedom House*: <https://freedomhouse.org/country/kyrgyzstan/nations-transit/2023> adresinden alındı
- Tiryaki, R. (2008). *Ekonomik özgürlükler ve anayasa*. Yetkin Yayınları.
- Walker, M. A. (1996). *Economic Freedom Of The World:1975-1995*. Vancouver B.C.: Fraser Institute. <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/graph?geozone=world&page=graph&area1=0&area2=0&area3=0&area4=0&area5=1&type=line&min-year=2005&max-year=2021&countries=KGZ> (Erişim Tarihi: 25.10.2023)

EXTENDED ABSTRACT

Economic freedom, the ability of individuals to make economic decisions freely and the extent to which a country's political authority's policies align with these freedoms, is a concept that has gained prominence in recent years. It is often used to show a direct link between freedom and economic prosperity, backed by data. A fundamental claim of this economic approach is that "no country without a stable high economic freedom score in the last two decades has been successful in reaching high income levels" (Gawertney, J., Lawson, R., Block, W., 1996: 17). Two research organizations, the Fraser Institute and the Heritage Foundation-Wall Street Journal, attempt to substantiate this claim by annually ranking countries based on various freedom indices. This system relies on three core methodological principles. First, it uses objective data sources, minimizing the use of subjective opinions or values. Second, it relies on data obtained from reliable organizations such as the IMF, World Bank, and the World Economic Forum, rather than data directly from a country's government. Third, it emphasizes transparency, ensuring that index scores in reports are created using a reliable methodology (Gwartney et al., 2021: 3). The Economic Freedom Index, based on these principles, provides the opportunity to analyze a country's performance over several years and offers an essential reference point for understanding the impact of political, cultural, historical, and other factors on economic growth and development. Kyrgyzstan is a unique case study in the context of economic freedom. After gaining independence, the country swiftly transitioned from a planned economy to a market economy by implementing extensive reforms. These reforms played a crucial role in adapting to a market economy, with the country's first president, Askar Akaev, making significant contributions to its development. However, as economic reforms progressed, the construction of the state was largely neglected. Yolsuzluk (corruption), nepotism, and informal relationships began to take root as people lost trust in the state's institutions. Over time, the country started moving away from democratic governance, leading to an authoritarian rule (Talant, 2022). Kyrgyzstan's shift from reformist governance during the transition period to corruption, political and economic crises, and failures in foreign policy resulted in increasing external debt and power struggles between the north and the south. These challenges created significant obstacles for the 12-year rule of Askar Akaev, who was forced to step down in 2005 due to public uprisings. Subsequent years saw similar problems recurring, leading to a decline in economic freedom in the country. The Economic Freedom Index evaluates countries based on five criteria, and in this context, Kyrgyzstan's performance is assessed. Size of Government: As government spending, taxation, and state-controlled enterprises increase, individual decision-making decreases, affecting economic freedom. Kyrgyzstan, with a score of 6.51 in 2005, was ranked 53rd in the world. However, it dropped to 29th place by 2014. The latest report indicates a further decline to the 44th place. Legal System and Property Rights: The protection of property acquired by individuals is crucial for economic freedom. In this category, Kyrgyzstan's score was 3.60 in 2005, placing it 115th. It improved to 96th place with a score of 4.64 in 2019. It is essential to note that the country did not consistently perform well in this area. Access to Sound Money: Inflation is a key factor in preserving the value of earnings. High inflation can disrupt people's ability to make future plans, leading to decreased economic freedom. In 2005, Kyrgyzstan was 57th with a score of 8.71, but it dropped to 93rd in 2011. Subsequently, it made improvements, reaching its best

score in 2019 at 42nd place. Freedom to Trade Internationally: Restrictions on international trade imposed by governments significantly reduce economic freedom. Kyrgyzstan's score in this category was 6.81 in 2005, ranking 80th. However, it dropped to 109th in 2013 and showed some improvement afterward, with the best score in 2021 at 7.33. Regulation of Credit, Labor, and Business: Restrictions on domestic economic activities, such as credit limits, labor regulations, or policies that hinder trade, reduce economic freedom. Kyrgyzstan's score in this category was 6.21 in 2005, ranking 83rd. In the most recent data, Kyrgyzstan has climbed to 66th place with a score of 6.77 in 2021. Kyrgyzstan's economic freedom index data has been consistently published since 2005. The country ranked 77th in the world with a score of 6.51 in 2005 but experienced fluctuations in subsequent years. It reached its highest ranking in 2016, placing 68th with a score of 7.09. Notably, a decline occurred between 2010 and 2015, likely due to political turmoil in 2010 and other factors that disrupted international trade and affected private property. In conclusion, a country's economic freedom is closely linked to the protection of individual property rights. Although Kyrgyzstan showed significant progress in the early years following its independence, political instability, corruption, and economic challenges have led to a decline in economic freedom. Restoring political stability in the country is crucial for improving not only its economic situation but also its overall image on the world stage.